

development of the personality of the teenager (the process of identification, self-awareness of constructing metacognitive strategies and skills, self-reflection); the style of education that the teacher adheres to (rejection, disapproval, noninterference and emotional educator); the principles of developing education (problem, dialogicity and individualization) and the place of personality emotions in cognition and educational process; optimal methods (game, art methods, trainings, discussion methods, modeling, play roles, feedback, demonstration and design, interactive presentations, brainstorming, analysis of stories and situations) and forms of constructing an educational process that take into account the development of intrapersonal and interpersonal criteria of the EI.

Key words: emotional intelligence, EI, EQ, SEL, emotional and social learning, emotional competence, education of emotional intelligence, teens, pupils of middle school age.

Рецензент: Кохановська О.В.

УДК 613:37-053.5

Горобець І. А.*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

У статті висвітлено проблему формування культури здоров'я молодших школярів в освітньому просторі. Автором розглядаються визначення вчених щодо сутності понять «культура», «культура здоров'я». Виявлено значне розмаїття в розумінні досліджуваного поняття різними авторами, що вказує на складність поняття «культури здоров'я» як психолого-педагогічного феномену. Розкрито формування культури здоров'я молодших школярів у позаурочний час як невід'ємну складову загальної культури особистості, що забезпечує певний рівень знань, умінь і навичок формування здоров'я. Зокрема визначено, що культура здоров'я – це складне інтегративне утворення, компонентами якого є знання про збереження й удосконалювання особистого здоров'я, ціннісного ставлення до свого здоров'я.

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, культура здоров'я, молодші школярі.

Значну роль у формуванні культури особистості, у підвищенні інтелектуального, фізичного, духовного потенціалу людини відіграє освіта. Від того, якими будуть випускники освітніх закладів, залежить майбутнє України.

На думку медиків і педагогів, основи здоров'я закладаються ще з дитинства. За час навчання в школі учень втрачає третину свого здоров'я. Якщо понад 90 % першокласників ідуть до школи з великою радістю, то в 3 класі це бажання поступово зникає. Після закінчення початкової школи 20 % учнів втрачають інтерес до навчання, у 18 % фіксуються знижені показники здоров'я [10].

Одним із головних завдань сучасної початкової школи є створення сприятливих умов для правильного фізичного розвитку дитячого організму з активним використанням здоров'язбережувальних технологій; зміцнення фізичного, психічного, соціального, духовного здоров'я школярів.

Формування наукового поняття культури здоров'я школярів є складовою загальної культури особистості, що відображає усвідомлене ціннісне ставлення людини до власного здоров'я, виражене в повноцінному фізичному, психічному, духовно-моральному й соціальному розвитку.

Наукові дослідження проблеми формування культури здоров'я школярів у галузі педагогічної, культурологічної та валеологічної освіти й виховання мають певну обмеженість, фрагментарність. Теоретичні пошуки шляхів розвитку шкільного фізкультурного й валеологічного навчання та виховання молодших школярів також недостатньо сприяли ефективності формування культури здоров'я учнів. У зв'язку з цим

*© Горобець І. А.

сьогодні від педагогічної науки вимагається глибоко обґрунтоване поновлення теорії й практики навчання та виховання молодших школярів, як бути здоровими в сучасних соціальних умовах [3].

Питанням здорового способу життя дитини приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні науковці-педагоги, психологи, валеологи, серед яких – Т. Бойченко, О. Вакулєнко, Л. Виготський, Я. Коменський, Н. Оксєньчук, В. Сухомлинський, В. Шахрай та ін. Проблему формування культури здоров'я особистості вивчали О. Ахвердова, В. Горашук, Ю. Драгнєв, С. Кириленко, Г. Кривошеєва, С. Лебєдченко, Ю. Мельник, В. Скумін та ін.

Для пошуку найбільш оптимальних шляхів науково-психологічного вивчення й розв'язання цієї проблеми вважаємо доцільним дослідити чинні педагогічні розробки щодо формування культури здоров'я молодших школярів у освітньому просторі.

Мета статті – проаналізувати проблему формування культури здоров'я молодших школярів у освітньому просторі.

Сучасна наукова думка не розглядає здоров'я як суто медичну проблему. Вважається, що стан системи охорони здоров'я визначає близько 10 % усього комплексу впливів на здоров'я людини, а решта 90 % зумовлюється екологією (20 %), спадковістю (близько 20 %) і найбільше – умовами та способом життя (майже 50 %) [12].

Найбільш сенситивним для формування ціннісного ставлення до себе, свого здоров'я, формування здорового способу життя є молодший шкільний вік. Саме цей період пов'язаний зі вступом дитини до школи, процесом її адаптації до умов навчання, появою в житті нового авторитетного дорослого – учителя.

У Національній доктрині розвитку освіти наголошується на тому, що «держава разом із громадськістю сприяє збереженню здоров'я учасників навчально-виховного процесу, залученню їх до занять фізичною культурою і спортом, недопущенню будь-яких форм насильства в навчальних закладах, а також проведенню і впровадженню в практику результатів міжгалузєвих наукових досліджень із проблем зміцнення здоров'я, організації медичної допомоги дітям, учням і студентам, якісному медичному обслуговуванню працівників освіти, пропаганді здорового способу життя й виховання культури поведінки в населення» [11, с. 2].

Результатом сформованості здорового способу життя людини є культура здоров'я. З одного боку, це інтегративна якість особистості, з іншого – показник її вихованості [10].

Одним із головних компонентів поняття «культури здоров'я» є слово «культура», яке є досить поширеним і позначене низкою різних тлумачень.

Дослідження природи «культури» як сукупності цінностей дозволяє визначити, що вважається важливим і корисним у педагогічній діяльності, має відтворюватися в ній; як розвиваються і змінюються уявлення педагогів про предмет, мету, зміст, методи педагогічного процесу залежно від конкретних культурних обставин реальності. Отже, культура – це специфічна форма буття, виникнення, існування і зміна якої пов'язані з людиною і визначені її діяльністю, а сама людина є феноменом, продуктом, який породжує певна культура.

У 80-х роках ХХ століття вперше в праці В. Климової «Человек и здоровье» зустрічається термін «культура здоров'я». Учена була переконана, що «людина не має права – у такі умови вона поставлена – вважати себе освіченою, не освоївши культуру здоров'я» [7, с. 16].

З погляду сучасного дослідника В. Горашука, «культура здоров'я – це важливий складовий компонент загальної культури людини, зумовлений матеріальним і духовним середовищем життєдіяльності суспільства, що виражається в системі цінностей, знань, потреб, умінь і навичок з формування, збереження й зміцнення її здоров'я» [5, с. 167-174].

Учений переконаний, що «культуру здоров'я треба не просто впроваджувати – її треба навчати подібно читанню та письму. У цьому розумінні в перспективі культура здоров'я як навчальна дисципліна здатна зробити вагомий внесок у теорію і практику

формування здорової особистості» [5, с. 278].

Досліджуючи культуру здоров'я школярів, Л. Аллакаєва розглядає її як «ціннісне ставлення до свого здоров'я, усвідомлення особистісного і соціального значення здоров'я, потреба в його збереженні і зміцненні» [1, с. 15].

Слід відзначити думку Л. Мальцевої і Г. Рудакова, що «культура здоров'я – це активна діяльність самого суб'єкта, спрямована на досягнення стану гармонійної саморегуляції організму і його динамічної взаємодії з середовищем, заснована на знаннях, оцінках, вміннях, навиках, результатом якої є соціальне, духовне і фізичне благополуччя» [8, с. 149].

В. Оржеховська розглядає «культуру здоров'я школяра як інтегроване створення особистості, що виявляється в її мотиваційній, теоретичній і практичній підготовці до формування, збереження та зміцнення свого здоров'я в усіх його аспектах (духовному, фізичному, психічному) та розумінні здоров'я як цінності» [12, с. 6]. Учена переконана, що «культура здоров'я є невід'ємною складовою загальної культури особистості, що забезпечує певний рівень знань, умінь і навичок з питань формування, відтворення, зміцнення здоров'я та характеризується високим рівнем культури поведінки стосовно власного здоров'я й здоров'я оточуючих» [12, с. 5].

В. Оржеховською виділено три підходи аксіологічного аспекту культури здоров'я – як до психологічної проблеми, педагогічної та соціальної.

Психологічні аспекти – це мотиви, стимули, потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, поведінка.

Як педагогічна проблема, цінність культури здоров'я є об'єктом громадянського виховання, а саме – способом організації життєдіяльності особистості, виявляє значущість і актуальність цієї проблеми в контексті здорового способу життя.

Культура здоров'я як соціальна проблема є чинником культурного засвоєння дійсності і стосується відчуттів, емоцій, ідей, є найважливішим елементом загальної культури, сферою духовної діяльності людини, моральної діяльності, оцінок [12, с. 6].

Отже, можна зробити певний висновок, що культура здоров'я включає не тільки певну систему знань про здоров'я, а й відповідну поведінку щодо його збереження та зміцнення.

У свою чергу сучасними науковцями В. Гаврилькевич і С. Круком виявлено основні підходи до розуміння феномену «культура здоров'я». Розглядаючи ціннісний (аксіологічний) підхід, учені переконані, що культура здоров'я є системою, яка засвоєна через ціннісне ставлення особистості, пов'язане зі здоров'ям.

За діяльнісним підходом, культура здоров'я уявляється як цілеспрямована організована діяльність особистості, метою якої є збереження і зміцнення здоров'я.

Розглядаючи інтелектуально-інформаційний підхід, культуру здоров'я виділяють як систему засвоєних теоретичних і практичних різногалузевих знань, пов'язаних зі здоров'ям, вмінням їх здобувати і поширювати.

Інтегративно-особистісний підхід розкриває цілісне й системне уявлення про культуру здоров'я особистості як інтегративне особистісне утворення, що становить собою динамічне поєднання різноманітних психічних функцій і складових особистості, орієнтованих на досягнення і збереження здоров'я [4, с. 224].

Формування культури здоров'я школярів як найбільш ефективної умови психічного, духовного, фізичного благополуччя є невід'ємною частиною освітнього процесу в закладі освіти.

Проблеми щодо культури здоров'я школярів можна пояснити відсутністю у них бажання вести здоровий спосіб життя, піклуватися про власне здоров'я. Цей факт пояснюється невмінням або небажанням батьків прищеплювати дітям любов до фізичної культури. Фізичну активність людини слід вважати одним із найважливіших природних організаторів здорового способу її життя, ефективним засобом виховання здорового духу [2].

З метою формування, збереження й зміцнення свого здоров'я й здоров'я оточуючих необхідно прищеплювати школярам звичку до здорового способу життя, у зв'язку зі збільшуваним психоемоційним навантаженням як у школі, так і вдома.

Основними завданнями освітнього процесу з формування культури здоров'я школярів є оволодіння знаннями з формування, збереження й зміцнення власного здоров'я, засвоєння необхідного обсягу оздоровчих технологій, ведення здорового способу життя тощо.

Важливою педагогічною умовою у формуванні культури здоров'я школярів в освітньому процесі є позаурочна й позашкільна діяльність [6].

У позакласній роботі повторюються, поглиблюються, розширюються й закріплюються знання про здоров'я людини, отримані на уроках, виховується переконаність школярів і формується потреба ведення здорового способу життя. До позакласної роботи з формування культури здоров'я в учнів долучається і весь педагогічний колектив [5].

Однією з найактивніших форм позакласної роботи є дитячі спортивні ігри. За умови доцільної організації вони можуть стати стимулом для залучення кожного школяра до занять фізичною культурою і спортом. Невід'ємною ланкою кожного загальноосвітнього закладу має бути проведення фізкультурно-оздоровчих заходів, проведення днів здоров'я.

Одним із важливих форм як позакласної виховної роботи, так і навчальної, є гурткова робота. Саме завдяки гуртковій роботі учасники відчувають себе комфортно, впевнено, активність школярів підвищується, і відбувається якісний стрибок результативності позакласних заходів. Під час гурткової роботи використовується групова робота, яка передбачає широке використання гри у проведенні занять. Вагомою перевагою групової роботи є взаємонавчання, колективізм, гуманні якості особистості.

Щоб залучити школярів до систематичних занять фізичними вправами в режимі навчального і позашкільного часу, необхідно прищепити їм потребу фізичного вдосконалення, привчити щоденно займатися фізкультурою.

Велике значення набувають самостійні заняття фізкультурою, які ефективно сприяють фізичному розвитку і зміцненню здоров'я, формують звичку й потребу дбати про своє фізичне вдосконалення, дотримуватись правильного режиму в позаурочний час, а також виховують такі важливі риси особистості, як самостійність, ініціативність, наполегливість, організованість тощо.

Значний вплив на формування культури здоров'я школярів має родинне виховання. Одним із головних шляхів взаємодії освітнього закладу та сім'ї є використання нетрадиційних форм і засобів роботи з батьками щодо формування здорового способу життя учнів молодшого шкільного віку [9].

Підвищення формування культури здоров'я молодших школярів відбуватиметься саме через вплив сімейного виховання на дитину. Ані школа, ані суспільство не зможуть гарантувати дитині такого індивідуального підходу, що надають методи виховання в сім'ї.

Важливого значення здоров'ю та духовному життю щодо виховання педагогічної культури батьків надавав вчений-педагог В. Сухомлинський. Він зосереджував увагу на диференційованому підході до виховання педагогічної культури з урахуванням вікових особливостей дітей. Педагог наполягав на тому, що у формуванні педагогічної культури батьків слід дотримуватися певної системи й послідовності [13].

Слід зазначити, що в середині 60-років ХХ століття в Україні було створено доволі розгалужену систему підвищення педагогічної культури широкого батьківського загалу. Окремі її форми заслуговують на позитивну оцінку й передусім обов'язкове залучення всіх батьків до навчання, донесення до них тогочасних вимог і завдань виховання, розвитку дітей і молоді. Проте негативно позначалися на рівні педагогічної освіти батьків заідеологізованість навчання, недооцінка ролі сім'ї в процесі гармонійного розвитку особистості [9].

Пошук і використання традиційних для радянської школи форм роботи з батьками (конференцій, зборів) привели В. Сухомлинського до розроблення організаційно-методичного забезпечення діяльності батьківської школи, в якій, за глибоким переконанням педагога, «педагогіка повинна стати наукою для всіх – для вчителів і для батьків» [13, с. 42-43].

Процес формування культури здоров'я молодших школярів може бути реалізовано лише завдяки взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, серед яких наявні сім'я і школа.

Опрацювання науково-теоретичних джерел щодо культури здоров'я молодших школярів свідчить про те, що це широке поняття включає багато компонентів, і тому формування культури здоров'я не можливе без урахування всіх складових компонентів здоров'я та всіх чинників впливу.

Одним із головних чинників впливу на молодших школярів може бути заклад освіти, який створює освітнє середовище з урахуванням питань формування культури здоров'я; здійснює орієнтацію освітнього процесу в початкових класах на здоров'язбереження, здоров'ятворення молодших школярів; залучає батьків до освітнього процесу, попередньо ознайомивши й підготувавши до певної роботи з дітьми.

Висока ефективність у формуванні культури школярів забезпечується різноаспектною системою роботи, що включає активізацію організаційної, пропагандистської та методичної роботи керівників закладів освіти, учителів освітньої галузі здоров'я і фізичної культури, медичних працівників школи, батьківського комітету й дитячих громадських організацій; удосконалення кваліфікації вчителів у питаннях змісту й методики навчання, виховання культури здоров'я в школярів; систематичне повідомлення учням знань з культури здоров'я на уроках і в позакласний час з урахуванням вікових особливостей; розвиток у школярів розуміння й потреб ведення здорового способу життя; освіту батьків, забезпечення єдності знань, умінь, навичок і вимог у школі й родині з питань культури здоров'я; забезпечення контролю виконання учнями індивідуальної оздоровчої системи; залучення учнів і батьків до участі в проведенні заходів щодо охорони свого власного здоров'я і здоров'я оточуючих [5].

Таким чином, одним із пріоритетних напрямків сучасної освіти є формування культури здоров'я школярів, що передбачає формування знань, умінь і навичок з питань збереження, відтворення та зміцнення власного здоров'я. На основі теоретичного аналізу культуру здоров'я розглянуто як нове якісне утворення особистості, що включає її ставлення до здорового способу життя, прагнення самостійно, творчо вдосконалювати фізичну, психічну й духовну сферу власної життєдіяльності на основі самопізнання та адекватної самооцінки стану здоров'я.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні теорії та практики формування здорового способу життя в початковій освіті в історичній ретроспективі.

Література:

1. Аллакаева Л. М. Педагогические основы формирования культуры здоровья школьников: дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Московский государственный университет. Москва, 2003. 234 с.
2. Апанасенко Г. Л. Рівень здоров'я і фізіологічні резерви організму. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2007. № 1. С. 17-21.
3. Бабич В. М. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів: дис...канд. пед. наук: 13.00.04 / Луган. нац. університет ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2006. 321 с.
4. Гаврилькевич В. К., Крук С. Л. Основні підходи до розуміння культури здоров'я особистості. *Педагогіка і психологія в контексті гуманізації освіти*: збірник наукових праць. К.: 2007. 326 с.
5. Горашук В. П. Теоретичні та методичні засади формування культури здоров'я школярів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Харк. нац. педаг. універ. ім. Григорія Сковороди. Харків, 2004. 414 с.

6. Ковальчук Г. П. Проблема формування культури здоров'я старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах Хмельниччини. *Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський. 2015. № 18 (1 – 2015). С. 47-53.
7. Климова В. И. Человек и его здоровье. М.: Знание, 1985. 92 с.
8. Мальцева Л. П., Рудакова Г. А. Культура здоровья в общей культуре социалистической личности. *Система культуры личности и ее значение для научно-технического прогресса: тез. докл. к XIII межзональн. симп. Горький, 1985. С. 149-151.*
9. Мельник Ю. В. Організація здорового способу життя в школі та формування культури здоров'я учнів початкових класів: навч.-метод. посіб. для керівників навч. закл., учителів, вихователів, практик. психологів, соціальних працівників. Х.: ХДПУ, 2002. 210 с.
10. Надім'янова Т. Вплив школи і сім'ї у формуванні основ здорового способу життя. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. № 14. С. 283-288.
11. Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України, 17.04.2002 р. № 347 *Освіта*. 2002. 24 квіт. (№ 26). С. 2-4.
12. Оржеховська В. М. Формування здорового способу життя: стратегія розвитку. *Науковий світ*. 2008. № 10. С. 28-32.
13. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. *Вибрані твори: в 5 т. редкол.: О. Г. Дзеверін, М. М. Грищенко, С. П. Заволока. К., 1977. Т. 3. С. 283-582.*

Горобець І. А.

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВЬЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

В статье освещены формирования культуры здоровья младших школьников в образовательном пространстве. Автор рассматриваются определения ученых о сущности понятий «культура», «культура здоровья». Выявлено большое разнообразие в понимании исследуемого понятия различными авторами, что указывает на сложность понятия «культуры здоровья» как психолого-педагогического феномена. Раскрыто формирования культуры здоровья младших школьников во внеурочное время как неотъемлемую составляющую общей культуры личности, что обеспечивает определенный уровень знаний, умений и навыков формирования здоровья. В частности определено, что культура здоровья – это сложное интегративное образование, компонентами которого являются знания о сохранении и совершенствовании личного здоровья, ценностного отношения к своему здоровью.

Ключевые слова: здоровье, здоровый образ жизни, культура здоровья, младшие школьники.

Horobets I. A.

BUILDING A CULTURE OF HEALTH OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN THE EDUCATIONAL SPACE

The article highlights the building a culture of health of junior schoolchildren in the educational space. One of the priority directions of modern education is the building a culture of schoolchildren's health, which provides a certain level of knowledge, skills and competence in the development, rehabilitation and promotion of their own health. The definition of scientists about the essence of the concept «culture», «culture of health» are examined by the author. A great variety in the understanding of the analyzed concept by different authors, which indicates the complexity of the concept «culture of health» as a psychological and pedagogical phenomenon, has been discovered. In particular, it has been determined that the culture of health is a complex integrative entity, the components of which are knowledge about the maintenance and improvement of personal health and value health behavior. It is important that the culture of health as a social problem is a factor in the cultural perception of reality, and deals with feelings, emotions, ideas, is an essential element of the general culture, the sphere of the man's intellectual activities, moral activity, and evaluations. Out-of-school and extracurricular activities, which include research, practical, propaganda activities, is an important pedagogical condition for building of the culture of schoolchildren's health during the educational process. The article defines the building of the culture of health of junior schoolchildren during extracurricular time, as an integral part of the general culture of the individual, providing a certain level of knowledge, skills and competence of health development. During the extracurricular work, the knowledge about human health obtained

at the lessons is repeated, deepened, extended and solidified; students' motivation and the demand for a healthy lifestyle are built.

Key words: health, healthy lifestyle, culture of health, junior schoolchildren.

Рецензент: Жорова І. Я.

УДК 37.034

Петько Л. В.*

ГУРТОК «МАНДРІВНИКИ» ТА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Автором піднімається питання актуальності формування соціальної активності у вихованців початкової школи, адже, ставши школярем, учень адаптується до свого нового соціального стану, опиняється в новому для нього соціальному середовищі (школа, клас, учитель, дисципліна, обов'язки), але одночасно у процесі навчання відбувається і його соціалізація та індивідуальний розвиток. Представлена авторська програма роботи туристсько-краєзнавчого гуртка «Мандрівники», метою якої є формування соціальної активності молодших школярів, сформована в ігровій формі, де подорожуючи разом із казковими героями і долаючи сходинок у своєму соціальному розвитку, вихованці вчаться взаємодіяти один з одним, виявляти громадянську позицію, вміння дружити й розуміти один одного, вчаться здійснювати вчинки і толерантно ставитися до особливих дітей.

Ключові слова: соціальна активність, учень початкової школи, програма туристсько-краєзнавчого гуртка «Мандрівники».

Питання виховання, розвитку особистості загалом і формування соціальної активності школярів зокрема розглядалися в наукових працях вітчизняними науковцями І. Гавриш [2], О. Киричуком [5], Г. Коберник [6], В. Косовцем [7], О. Литвиненко [21], О. Матвієнко [22; 23], Л. Петько [10; 11; 12; 13], Н. Слюсаренко [15; 16; 17; 18], В. Тернопільської [21], М. Уйсімбаєвої [20] та ін.

Звертаючись до вікової психології, наголосимо, що учень молодшого шкільного віку опиняється в новій для нього соціальній ситуації розвитку, коли навчальна діяльність стає провідною, а її основою стає пізнавальний інтерес вихованця. Тобто відбувається перехід від ігрової діяльності до суспільно значущої – навчання, що має результат й оцінюється не тільки вчителем, а й у середовищі, в якому перебуває дитина. Через це маленький учень у своєму новому статусі мусить: 1) адаптуватися до нових соціальних умов (школа, клас, учитель, дисципліна, урок); 2) відбувається його соціалізація (клас, друзі серед ровесників); 3) індивідуальний розвиток особистості (урахування різноманітних особистісних особливостей учня).

Отже, мета статті окреслюється нами як розгляд особливостей формування соціальної активності молодших школярів через залучення їх до роботи в туристсько-краєзнавчому гуртку «Мандрівники».

У «Психологічному словнику» процес соціалізації розглядається як поступове набуття індивідом соціального досвіду сфери його спілкування й діяльності, особлива роль у соціалізації індивіда відводиться розвитку й збільшенню його контактів з іншими людьми та в умовах суспільно значущої сумісної діяльності [14, с. 364].

Треба не забувати і про соціальну дезадаптацію дітей молодшого шкільного віку, яка виявляється: 1) у підвищеній тривожності та агресивності; 2) у невпевненості в собі; 3) у недостатньому рівні розвитку комунікативності та здатності взаємодіяти з іншими дітьми; 4) у неадекватному ставленні дитини до себе, своїх можливостей, здібностей, своєї діяльності та її результатів. Так, С. Андрійчук наголошує на формуванні та корекції

*© Петько Л. В.